

بررسی چالش‌های پیشگیری اجتماعی (مطالعه موردی): جرایم و آلودگی‌های زیست محیطی)

مینا فردین

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرقدس،
دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

علیرضا میلانی^۱

استادیار گروه حقوق، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد اسلامشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلامشهر، ایران

مسعود بیرانوند

استادیار گروه حقوق، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرقدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مجید متین راسخ

استادیار گروه حقوق، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد شهرقدس، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۱۹ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۱۰

چکیده

در کشور ما عموم برنامه‌ها در جهت حمایت از محیط زیست به شکل مجازات می‌باشد و متأسفانه به بحث پیشگیری از جرم کمتر توجه شده است. لذا سعی بر این است تا در این مقاله با بررسی پیشگیری اجتماعی و ماهیت آن، کارکرد و چالش‌های آن در مقابله با جرایم و آلودگی‌های زیست محیطی بررسی شود. در این نوع پیشگیری سعی بر آن است تا با آگاهی دادن به افراد جامعه از طریق مدرسه، وسائل ارتباط جمعی، ارائه برنامه‌های آموزشی و غیره، در زمینه پیشگیری از جرم قدم برداشته شود. در این تحقیق سعی شده تا با روش تحلیلی-توصیفی و کتابخانه‌ای پاسخ این سوالات داده شود که پیشگیری اجتماعی چیست و چالش‌های بکارگیری آن در پیشگیری از جرایم زیست محیطی چه می‌باشد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که پیشگیری اجتماعی از جمله پرکاربردترین و بعضاً موثرترین نوع پیشگیری از جرایم و آلودگی‌های زیست محیطی است که علاوه بر منافع، دارای نقاط ضعفی همچون هزینه بر بودن و دیربازده بودن می‌باشد که با انجام برنامه‌ریزی صحیح و اصولی می‌توان چالش‌های پیش رو را به حداقل رساند.

کلمات کلیدی: پیشگیری اجتماعی، محیط زیست، آلودگی و جرم زیست محیطی.

مقدمه

محیط زیست، موضوعی است که در چند دهه گذشته به ویژه چند سال اخیر، به تدریج، آگاهی بشر نسبت به آن و خطراتی که محیط زندگی آنان را تهدید می‌کند، افزایش یافته است. در همین راستا انجمن‌ها، گروه‌ها و سازمان‌های طرفدار محیط زیست تشکیل شدند و با تلاشی مستمر با علل و عوامل مخرب زیست محیطی - به خصوص در بعد جهانی - به مبارزه برخاستند. آنها اهم فعالیت خود را بر افزایش آگاهی ملت‌ها در خصوص حفاظت از محیط زیست پیرامونشان و گاهی فراتر از آن، حفظ زیست محیط‌هایی که میراث مشترک بشریت نام دارند، قرار داده‌اند (Larson, 2009, 158-159). با عنایت به این که نمی‌توان برای محیط زیست حد و مرزی قایل شد و همه بشریت سوار بر یک کشتی واحد به نام کره زمین می‌باشند که هرگونه صدمه و آسیب به این کشتی سبب نابودی کل جامعه بشریت می‌گردد (پورهاشمی، ۱۳۹۳، ۲)، به نظر می‌رسد که بررسی مفهوم خسارات زیست محیطی، گامی برای شناسایی مسوول یا مسوولین خسارت زیست محیطی است؛ همان گونه که تعریف شاخص‌های خسارت زیست محیطی به منظور شناسایی مسوول جبران خسارت نیز امری بدیهی است (Romppanen, 2010, 37). کشورهای اتحادیه، نه تنها در مورد ضرورت بلکه درباره نوع مسؤلیت زیست محیطی اختلاف نظر دارند و مسایل مربوط به آن از سیاستگذاری‌های مربوط به حوادث بزرگ آلودگی‌های زیست محیطی متأثر می‌شود.

انسان، مخلوق و شکل‌دهنده به محیط‌زیست خود است و بشر، جزئی از طبیعت است که باید حیات مستمر داشته باشد و سیستم طبیعی و زیست محیطی، تامین کننده آن بوده و با تخریب آن نیز، این حیات شدیداً به خطر خواهد افتاد. حمایت از محیط‌زیست انسان و بهبود آن، موضوع مهمی است که بر رفاه افراد بشر و توسعه اقتصادی در سراسر جهان، اثر می‌گذارد. حفاظت از محیط‌زیست جهانی و نظام توسعه را باید به عنوان یک واحد مشترک در جهان پذیرفت و بر اهمیت و مراقبت از آن تاکید جدی و همیشگی داشت. وحدت نیازهای زیست محیطی و توسعه، به وسیله اصل توسعه پایدار اعلام شده است و به منظور دستیابی به توسعه مستمر، باید حفاظت از محیط‌زیست، جزء جدانشدنی از توسعه به حساب آید.

برای حفظ صیانت از منابع طبیعی امروزه نیاز به فرهنگسازی در جامعه می‌باشد که این جز با برنامه‌ریزی‌های دقیق و کارشناسی و انجام اقدامات پیشگیرانه در کاهش جرائم علیه منابع طبیعی به وجود نمی‌آید. در این ارتباط، دستگاه‌های مختلفی از جمله نهادهای امنیتی، دستگاه‌های اداری، قضائی و آموزشی به عنوان متغیر پیشگیری کننده، مراقبت کننده و آموزش دهنده حائز اهمیت می‌باشد. کنترل بزهکاری از دو طریق پیشگیری کیفری (سرکوب و مجازات) و پیشگیری غیر کیفری (اخلاقیات، آموزشی و تربیت) امکان پذیر است؛ این دو نوع پیشگیری با یکدیگر توأم است. باید افزود که پیشگیری اجتماعی و وضعی، در محدوده پیشگیری غیر کیفری از وقوع جرم قرار می‌گیرند؛ به عبارتی پیشگیری غیر کیفری که مربوط به قبل از وقوع جرم است، از یک منظر به وضعی و اجتماعی تقسیم می‌شود؛ پیشگیری اجتماعی که مستلزم برنامه‌ریزی بلند مدت است اثر پایدارتری نسبت به پیشگیری وضعی دارد و شامل اقدامات پیشگیرانه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که در رفع علل ریشه‌ای جرم مؤثر است اما پیشگیری وضعی با مدیریت فرصت‌ها و حذف زمینه‌های ارتکاب جرم، برنامه‌های خود را بیشتر بر بزه دیده بالقوه متمرکز می‌سازد (شکرپیگی، خوئینی، ۱۳۹۷، ۱۸۵-۱۸۶).

در این پژوهش، به روش تحلیل- توصیفی و با ابزار کتابخانه‌ای، چالش‌های پیش روی پیشگیری اجتماعی از جرایم زیست محیطی مورد مطالعه قرار می‌گیرد که پیشگیری اجتماعی خود به دو قسمت پیشگیری اجتماعی رشد مدار و پیشگیری اجتماعی جامعه مدار تقسیم می‌شود که در ادامه به بررسی آن‌ها خواهیم پرداخت.

لذا با توجه به مطالب پیش گفته در این مقاله بدنبال پاسخ گویی به این سوالات هستیم که پیشگیری اجتماعی تا چه میزان در پیشگیری از جرایم زیست محیطی موثر است و دیگر اینکه چالش‌های موجود در بکارگیری این نوع پیشگیری از جرایم زیست محیطی چیست؟

تحلیل مفاهیم مرتبط

محیط زیست

در معاهدات و کنوانسیون‌های بین المللی و قوانین اساسی بسیاری از کشورها من جمله قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تعریف حقوقی از واژه "جغرافیای انسانی" بیان نشده است. اما در برخی از کتب محیط زیست، تعریف این واژه آمده است. در تعریف کلی از محی طزیست می توان گفت، محیط مادی مناسبی که وجود و استمرار حیات انسان و تمامی گیاهان و جانوران منوط به آن است مرکب از آب، هوا و ذرات معلق می‌باشد. در تعریف دیگر، محیط زیست به "محیطی که فرایند حیات را فراگرفته و با آن برهم کنش دارد، تعبیر شده است. محیط زیست، از طبیعت، جوامع انسانی و نیز فضاهاهایی که با فکر و دست انسان ساخته شده اند تشکیل شده و کل فضای زیستی کره ی زمین یعنی زیست کره (بیوسفر) را فرا می‌گیرد(قاسمی، ۱۳۸۴، ۲۵).

پیشگیری اجتماعی و اهداف ناظر به محیط زیست:

یکی از انواع پیشگیری از جرم پیشگیری اجتماعی می‌باشد، این نوع از پیشگیری سعی دارد تا از هنگام تولد تا هنگامی که فرد در حال گذراندن عمر در جامعه می‌باشد علل و عوامل و فاکتورهایی را که در هر یک از دوران مختلف عمر انسان ممکن است زمینه و بستری باشد برای سوق داده شدن وی به سوی ارتکاب جرم شناسایی نماید و مانع از بوجود آمدن آنها گردد یا چنانچه بوجود آمد با آنها مبارزه نماید و آنها را از بین ببرد. انسان توسط برخی از فعالیت‌های خود همانند جنگل زدایی، تبدیل باغ‌ها و مزارع به کارخانه‌ها و مناطق مسکونی و جاده‌ها، آلوده نمودن خاک توسط کودها، آفتکش‌ها، فاضالب‌ها، مواد شیمیایی، پسماندهای مواد پرتوزا، نفت و مشتقات آن، باعث تخریب خاک شده و قدرت رویاندن آن را کاهش داده و زمین‌های حاصلخیز زیادی را به کویر تبدیل کرده است. به نظر می‌رسد به جای آن که اجازه بدهیم در ختان قطع شوند یا آتش زده شوند و یا اراضی ملی تصرف شوند و پس از آن اعمال مجازات کنیم ابتدا توجه کنیم که هزینه پیشگیری از این جرائم به چه مقدار است و سپس محاسبه کنیم که اگر درختی قطع شود به چه مقدار زیان دیده ایم؛ می توان تصور نمود که برای درختان و منابع طبیعی نمی توان قیمتی متصور شد، حال پس از ارتکاب جرم، هزینه‌های تحقیق، تعقیب و کشف و دادرسی و اعمال مجازات را نیز اگر در نظر بگیریم به طور قطع می توان گفت که پیشگیری بهتر از درمان است(شکر بیگی، خوئینی، ۱۳۹۷، ۱۹۱-۱۹۲).

با توجه به مطالب پیش گفته می توانیم پیشگیری اجتماعی را در دو بعد یا دو شاخه مورد مطالعه و بررسی قرار دهیم(مهدوی، ۱۳۹۰، ۲۹). الف) پیشگیری رشد مدار از جرم ب) پیشگیری اجتماع مدار از جرم

برای مطالعه و بررسی پیشگیری رشد مدار در ابتدا باید ببینیم که این نوع از پیشگیری از چه عناصر و ارکانی تشکیل گردیده است تا با تحلیل عناصر و ارکان آن بتوانیم ماهیت آن پی ببریم. می‌توانیم بگوییم عناصر تشکیل دهنده پیشگیری رشد مدار عبارتند از: خانواده، مدرسه و گروه همسالان و رسانه (محمودی و همکاران، ۱۳۹۷، ۵-۲)، زیرا این دسته از عناصر افرادی هستند که کودکان و نوجوانان بیشترین برخورد و بیشترین تعامل را با آنها دارند لذا حداکثر یادگیری و تأثیرپذیری را نیز در جهت مثبت یا منفی از این افراد خواهند داشت. به همین دلیل است که خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه را جزء عناصر تشکیل دهنده و سازنده پیشگیری رشد مدار دانسته‌اند.

- مفهوم پیشگیری اجتماعی رشد مدار

پیشگیری رشد مدار بر آن است تا در دوران شکل‌گیری شخصیت کودکان و نوجوانان وارد عرصه عمل گردد و در این دوران علل و عوامل و فاکتورهای خطر یا همان ریشه‌های جرم را شناسایی نماید و مانع از بروز و ظهور آنان گردد و در صورت بروز با آنها مقابله نماید تا بدین ترتیب فردی سالم و متعادل از نظر روحی و روانی تربیت شود بطوری که در آینده کمتر مرتکب اعمال بزهکارانه و مجرمانه گردد و همسوتر با آداب و رسوم و هنجارهای حاکم بر جامعه رفتار نماید و کمتر به سوی هنجارشکنی و اعمال بزهکارانه سوق داده شود. این نوع پیشگیری به دنبال بهبود پایدار توانایی اجتماعی اطفالی است که خطر گرایش آنان به دنیای بزهکاری است. (بهره مند، داودی، ۱۳۹۷، ۳۳)

بنابراین این نوع پیشگیری اختصاص دارد به مراحل مختلف شکل‌گیری، رشد و تکوین شخصیت افراد که سعی می‌نماید از طریق مداخله در مراحل مختلف شخصیت سالم را در کودکان مستقر نماید و بدین سان مانع از سوق داده شدن آنان به سوی جرم و اعمال ضد اجتماعی شود (نیازپور، ۱۳۸۷، ۱۳۱-۱۳۲).

- پیشگیری اجتماع مدار از جرم

در این نوع پیشگیری، مداخلاتی به منظور تغییر شرایط و نهادهای اجتماعی صورت می‌گیرد (به عنوان مثال: خانواده، دوستان، هنجارهای اجتماعی، سازمان‌ها و...) که بر ارتکاب جرم تأثیرگذار می‌باشند.

پیشگیری اجتماعی جامعه مدار هدفش این است که زمینه‌ها و علل و عوامل جرم را در جامعه شناسایی نماید و سپس با ارائه برنامه‌هایی مانع از بروز و ظهور آنها گردد یا اینکه آنها را خنثی نماید یا حداقل آثار و تأثیرات آن را در جامعه کاهش دهد. پیشگیری اجتماعی جامعه مدار سعی دارد تا با استفاده از شیوه‌ها و تدابیر و برنامه‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، اشتغال‌زایی، مبارزه با فقر... مانع از ظهور و رشد عوامل جرم را گردد و اگر این عوامل در جامعه به هر دلیل ظهور و بروز پیدا کرده است با آنها مقابله نماید و آنها را از بین ببرد یا آثار سوء و زیان بار آن را به حداقل برساند. این نوع از پیشگیری برنامه‌هایش بر روی یک قشر یا گروه خاص از جامعه نیست بلکه برای عموم افراد جامعه است و مخاطبان آن کلیه اشخاص جامعه می‌باشند در واقع این نوع از پیشگیری تلاش و کوشش می‌نماید تا محیط اجتماع را سالم و پاک نماید از عوامل جرم را که ممکن است افراد را به سوی ارتکاب جرم سوق دهد.

ارکان تشکیل دهنده این نوع پیشگیری فرهنگ، دولت و اقتصاد می‌باشند. مراد از فرهنگ یعنی مجموعه آداب و رسوم و سنن و ارزش‌ها و هنجارهای مردم یک جامعه، حال اگر تک تک افراد جامعه به آن ارزش‌ها و هنجارها احترام بگذارند یعنی آنها را نقض ننمایند و عمل یا اعمالی بر خلاف آن انجام ندهند این یعنی عدم ارتکاب بزه چون بزه و

انحراف عبارتست از نقض هنجارها و ارزش‌های حاکم بر جامعه چه آن دسته از ارزش‌ها و هنجارها که مورد حمایت رسمی دولتمردان جامعه است که نقض آن جرم محسوب می‌گردد و چه آن دسته از هنجارها و رفتارها که جرم انگاری نشده است اما از دیدگاه عرف و جامعه امری مذموم است.

این رکن می‌تواند در حفظ و سلامت آن موثر باشد اگر در یک جامعه ارزش‌ها و هنجارهای آن حفظ و رعایت شود می‌توانیم تا حد بسیار زیادی امیدوار باشیم که در آن جامعه میزان بزه، جرم و انحرافات کاهش یابد. برای اینکه مردم به اصول و ارزش‌های جامعه خود احترام بگذارند باید هم خانواده وهم مسئولین، زمینه‌ها و بسترهای لازم اعم از اقتصادی، اجتماعی، علمی را در جامعه ایجاد نمایند (احمدزاده کرمانی، ۱۳۹۰، ۳۵۹).

تعریف آلودگی و جرم زیست محیطی

اصطلاح آلودگی مشتق از کلمه یونانی پلوتوس است که از معنای ناپاکی گرفته شده است. بنابراین، منظور از آلودگی عبارت است از فرآیندی که باعث افزودن مواد مضر یا کثیف به زمین، هوا، آب، محیط و غیره شده، به طوری که برای استفاده بهینه نامطلوب باشد. اصطلاح آلودگی و یا خسارت آلودگی، اغلب به جای خسارات زیست محیطی استفاده می‌شود، اما می‌تواند مفهوم گسترده تری داشته باشد (Springer, 1977, 556-557, Redgwell, 1992, 7). صدمه به محیط زیست در اسناد حقوقی محیط زیست تعریف شده است و شامل همه عوارض جانبی به انسان، مصنوعات او و محیط زیست است (Marie Louise, 2009, 155-159).

تغییرات منفی در محیط زیست به علاوه چیزهای خطرناک یا زیان آور، یک تعریف ساده از آلودگی است. در اصول اعلامیه استکهلم ۱۹۷۲ و اعلامیه ریو ۱۹۹۲، تنها اشاره شده است که به منظور حفاظت از محیط زیست باید از "آلودگی" جلوگیری شود، اما هیچ تعریف صریح و روشنی از آلودگی ارائه نشده است. مطابق تعریف EPA^۱ «آلودگی» حضور یک ماده در محیط زیست می‌باشد به دلیل این که ترکیبات شیمیایی یا کیفیت مانع کارکرد فرآیندهای طبیعی است و اثرات محیط زیستی و بهداشتی نامطلوبی را ایجاد می‌کند (۶). مطابق قانون هوای پاک^۲ به عنوان مثال این اصطلاح تغییرات فیزیکی، بیولوژیکی، شیمیایی، تمامیت رادیولوژیکی آب و سایر رسانه‌های ساخته دست انسان یا ناشی از انسان تعریف شده است. بر اساس سیستم قطعنامه حل و فصل اختلافات در ژاپن آلودگی زیست محیطی شامل موارد زیر است:

۱- در میان تداخل با حفاظت محیط زیستی، آلودگی هوا، آلودگی آب (شامل)، آلودگی خاک، صوت، ارتعاشات، نشست زمین به استثنای نشست ناشی از حفاری زمین می‌باشد و بوهای نامطبوع، آلودگی زیست محیطی تعریف می‌گردد.

۲- موثر بر مناطق گسترده

۳- ناشی از کسب و کار و سایر فعالیت‌های انسانی

۴- ارتباط نزدیکی با سلامت انسان و نیز گیاهان و جانوران دارد که مرتبط با زندگی انسان و غیره هستند

(Environmental Dispute Resolution System in Japan, 2011, 6).

1- Environmental Programe Agency- EPA
2- The Clean Air Act(CAA)

حقوق محیط زیست دریایی، آلودگی را ورود مستقیم یا غیر مستقیم مواد یا انرژی به محیط زیست توسط انسان می‌داند که اثرات خطرناکی دارد، به شکلی که به ضرر تمام موجودات در دریاست، و حتی برای سلامت انسان نیز خطرناک است (Caspian Sea convention, 2003, 6). در همین چارچوب، سازمان همکاری و اقتصادی توسعه آلودگی را این گونه تعریف می‌کند: «ورود مواد یا انرژی‌هایی به محیط زیست توسط انسان به طور مستقیم یا غیر مستقیم که در نتیجه اثرات زیان بار آن‌ها بهداشت انسانی به خطر بیفتد، به منابع زنده و اکو سیستم آسیب برسد، امکانات را مختل کند و یا با دیگر استفاده‌های مشروع از محیط زیست تداخل داشته باشد» (www.oecd.org/environment). از ویژگی‌های خاص این تعریف این است که آلودگی اثر مضر باید توسط انسان و با اضافه کردن مواد خطرناک به محیط طبیعی ایجاد شود. لذا آلودگی‌هایی موجب مسوولیت بین‌المللی دولت‌ها می‌گردد که منشأ انسانی داشته باشد. هم چنین آلودگی محیط زیست بر مبنای تعریف علمی عبارت است از «هر گونه تغییر در ویژگی‌های اجزای متشکل محیط به طوری که استفاده پیشین از آن‌ها ناممکن گردد و به طور مستقیم یا غیر مستقیم منافع و حیات موجودات زنده را به مخاطره اندازد». مطابق با تعریف دیگری آلودگی عبارت است از "تغییر نامطلوب در خواص فیزیکی، شیمیایی و بیولوژیکی هوا، آب یا زمین". علاوه بر این در تعریف دیگری از آلودگی آمده است که «آلودگی زمانی ایجاد می‌شود که غلظت یک عامل شیمیایی در محیط، به اندازه ای باشد که باعث واکنش فیزیولوژیکی به وسیله موجودات زنده در نتیجه تغییرات بوم شناختی شود» (مشهدی، ۱۳۸۹، ۲۳-۲۴-۱۰۵). بند ف ماده ۲ کنوانسیون نومیا برای حفاظت از منابع طبیعی و محیط زیست منطقه جنوب اقیانوس آرام، آلودگی را این چنین تعریف نموده است: «معنای "آلودگی" توسط انسان، به طور مستقیم یا غیر مستقیم، اضافه شدن مواد یا انرژی به محیط زیست دریایی (از جمله مصب) است که در نتیجه و یا به احتمال زیاد منجر به اثرات زیان بار به عنوان آسیب به منابع زندگی و حیات دریایی، خطرات برای سلامت بشر، مانعی برای فعالیت‌های دریایی از جمله ماهی گیری و دیگر استفاده‌های مشروع از دریا، اختلال در کیفیت استفاده از آب دریا و کاهش امکانات رفاهی معرفی شده است» (Noumea convention, 1986, 16).

کنوانسیون منطقه ای حفاظت از دریای سرخ و خلیج عدن در بند ۳ ماده ۱ در تعریف آلودگی دریایی اعلام داشته است: «آلودگی توسط انسان، به طور مستقیم یا غیر مستقیم، اضافه شدن مواد یا انرژی به محیط زیست دریایی است که اثرات زیان آوری را مثل آسیب به منابع زنده، خطرات بازماندگی سلامت انسان به فعالیت‌های دریایی از جمله ماهی گیری، اختلال در کیفیت استفاده از آب دریا و کاهش امکانات رفاهی به دنبال دارد (Jedda Convention, 1986.6).

پروتکل آمادگی، مقابله و همکاری به آلودگی حوادث توسط مواد خطرناک و مضر، ۲۰۰۰ در بند ۱ ماده ۲ در تعریف واقعه آلودگی این چنین اشعار می‌دارد: «وقوع یا مجموعه ای از وقوع با همان منشاء است، از جمله آتش سوزی و انفجار، که در نتیجه و یا ممکن است در نتیجه تخلیه، رهایی یا انتشار مواد خطرناک و سمی به وقوع بپیوندد و ممکن است تهدیدی برای محیط زیست دریایی و یا خط ساحلی یا منافع مربوط به یک یا چند کشور مطرح نماید، که اقدام اضطراری یا واکنش فوری مورد نیاز می‌باشد» (hns protocol, 2000, 4).

در نظام حقوق داخلی برخی کشورها نیز به تعریف آلودگی پرداخته شده است؛ به طور مثال مطابق بند ۴ ماده ۲ قانون حمایت از محیط زیست ویتنام مصوب ۱۹۹۳ آلودگی محیط زیست عبارت از هرگونه تغییر در مختصات محیط زیست و نقض استانداردهای زیست محیطی است. در حقوق هلند آلودگی «به ورود مستقیم یا غیر مستقیم مواد یا انرژی بر اثر فعالیت‌های انسانی در آب، هوا و زمین گویند، از قبیل انرژی‌ها، گرما، صدا، ارتعاش و الکترو مغناطیس‌ها که دارای اثرات زیان باری بر سلامتی انسان، کیفیت محیط زیست و خسارت به اموال، میراث فرهنگی، تخریب ارزش‌های زیبا شناختی طبیعت یا مزاحمت با سایر استفاده‌های مشروع از طبیعت باشد».

ماده ۹ قانون حفاظت و به سازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳ و ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی، این تعریف را از «آلودگی زیست محیطی» ارایه می دهد: «منظور از آلوده ساختن محیط زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که ماهیت فیزیکی یا شیمیایی آن را به طوری که برای همه موجودات خطرناک باشد تغییر دهد». ویژگی این تعریف توجه به همه عناصر محیط زیست (انسان و غیر انسان) و رویکردهای طبیعت و انسان محور در این تعریف است. تعریف دیگری که از آلودگی زیست محیطی ارایه شده بیان می دارد که «آلودگی عبارت است از هرگونه تغییر در ویژگی‌های اجزاء تشکیل دهنده محیط زیست، به طوری که استفاده پیشین از آن‌ها ناممکن گردد و به طور مستقیم یا غیر مستقیم منافع و حیات موجودات زنده را به مخاطره اندازد» (فتاوی، ۱۳۸۶، ۲۱۴). این آلودگی‌ها باعث ورود ضرر و خسارت به محیط زیست و مشترکات جهانی می شود. به نظر می رسد مساله ای که در تعاریف فوق مشترک و قابل استنباط می باشد این است که آلودگی زیست محیطی، فرآیندی است که تعادل و توازن محیط زیست را بر هم زده و آن را دچار تغییر و دگرگونی می سازد.

چالش‌های حاکم بر پیشگیری رشد مدار از جرایم محیطی

هرگاه در جامعه ای بخواهد طرح و برنامه‌های اجرا شود ابتدا باید سیر و روند مطالعاتی آن انجام گیرد و سپس براساس نتایج حاصله برنامه‌هایی تدوین و اجرا گردد. لذا چون امری است جدید و بدیع و تازه مسلماً مشکلات و موانعی در سر راه انجام و اجرای آن وجود دارد که اصطلاحاً به آن چالش گفته می شود. بر همین اساس پیشگیری رشد مدار از جرم نیز در مسیر خود از سیر مطالعاتی و تحقیقاتی گرفته تا مرحله عمل و اجرا با مشکلات و چالش‌هایی روبرو خواهد بود که در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهیم کرد.

- اثر در بلندمدت (دیربازده بودن)

پیشگیری رشد مدار که به آن پیشگیری زودرس نیز گفته می شود مشخص و معلوم میگردد که هدف و سعی این نوع پیشگیری این است که در دوره‌های مختلف رشد کودکان و نوجوانان عوامل و علل خطر را شناسایی و آنها را خنثی نماید یا کاهش دهد و بدین ترتیب مانع از بروز رفتارهای بزهکارانه توسط کودکان و نوجوانان گردد (متولی زاده ناینی، ۱۳۸۶، ۱۲۴)

پیشگیری رشد مدار سعی دارد محیط‌ها و نهادهایی را که فرد توسط آنها جامعه پذیر میگردد که عبارتند از خانواده، مدرسه، گروه همسالان و مدرسه مورد مطالعه و بررسی قرار دهد و علل و عواملی را که ممکن است در این محیط‌ها و نهادهای زمینه و بستری محسوب گردد برای سوق داده شدن کودک و نوجوان به سوی اعمال ضد ارزشی و ضد

هنجاری مورد شناسایی قرار دهد و سپس در حد توان آنها را از بین برد یا حداقل آثار آنها را کم رنگ تر نماید. هدف این نوع پیشگیری مطالعه افراد از دوران کودکی تا ۱۸ سالگی است تا دریابند عوامل جرم زا چه بوده است. لذا برای اینکه نتایج این نوع پیشگیری را عملاً مشاعده نماییم نیاز به مدت زمانی طولانی داریم به اصطلاح گفته می‌شود این نوع پیشگیری دیربازده است.

زیرا ما علل و عوامل خطر را شناسایی کرده ایم حال تز و تئوری داده‌ایم که چگونه باید این علل و عوامل را کاهش داد یا از بین برد و چون همانطور که گفته شد پیشگیری رشدمدار سعی دارد از طریق ارائه برنامه‌های آموزشی و تربیتی و فرهنگی به صورت درونی کردن و نهادینه کردن ارزش‌های حاکم بر جامعه مانع بزهکاری کودکان و نوجوانان گردد این امر طبیعتاً بلندمدت، دیربازده و زمانبر است زیرا نهادینه کردن یک امر، یک باور، یک ارزش و یک ایدئولوژی کاری است بلندمدت. این از خصیصه‌های فطری و وجودی انسان است که درونی شدن و نهادینه شدن ارزشها و هنجارهای همسو با اصول حاکم بر جامعه در وی و به عبارتی دیگر پرورش، آموزش و تربیت وی امری است تدریجی که نیاز به گذر زمان دارد.

- مسائل اقتصادی

در قسمت عناصر و ارکان تشکیل دهنده پیشگیری رشدمدار گفتی که هدف و سعی این نوع پیشگیری مطالعه و بررسی بر روی نهادها و محیط‌هایی است که فرد در آنها یا توسط آنها جامعه پذیر می‌گردد تا علل و عوامل جرم زا در این نهادها و محیط‌ها را شناسایی نماید و سپس با ارائه برنامه‌هایی مانع بوجود آمدن آن علل شود یا آنها را خنثی نماید و یا حداقل آثار آنها را کاهش دهد. لذا به حکم عقل می‌بینیم برای این امر باید تعداد زیادی متخصص در زمینه‌های جرم شناسی، علوم اجتماعی، روانشناسی، قضائی و... تربیت و استخدام شوند که چندین سال در این زمینه مطالعه و بررسی نمایند سپس نتایجی را که به دست آورده اند به صورت تجربی مورد ارزیابی قرار دهند یعنی در جامعه پیاده نمایند. انجام چنین پروژه‌هایی نیاز به بودجه و امکانات مالی بسیار زیادی دارد که اگر دولت یا هر نهاد و سازمان دیگری که می‌خواهد این پروژه را به انجام برساند بودجه کافی در اختیار نداشته باشد قادر نخواهد بود پروژه خود را به انجام برساند، بنابراین یکی از دغدغه‌ها در این حوزه می‌تواند دغدغه و نگرانی و چالش مالی و اقتصادی باشد.

- دشواری برآورد آثار و نتایج پیشگیرانه

همان طور که گفته شد پیشگیری رشدمدار نیاز به بازه زمانی طولانی مدت دارد زیرا سیر مطالعاتی و نتایج و تأثیرات این نوع پیشگیری باید در طول دوران رشد انسان صورت بگیرد هدف این نوع پیشگیری همانطور که از نامش پیداست این است که از طریق مداخله با استفاده از برنامه‌های تربیتی و آموزشی در طول دوران رشد روحی و جسمی زندگی افراد با تأثیر و خنثی کردن یا کاهش عوامل جرم زا در این دوران مانع بزهکاری آنان گردد. بنابراین نیاز به پروسه زمانی طولانی مدت دارد که در طی این زمان ممکن است شرایط و وضعیت زندگی فرد در برخی از فاکتورها تغییر نماید. همچنین انجام چنین پروژه‌هایی نیاز به امکانات مختلف و منابع مالی فراوان دارد لذا بنا به عقیده اثبات تجربی و عملی نتایج و آثار پیشگیرانه رویکرد پیشگیری رشدمدار کاری سخت و دشوار است (جندلی، ۱۳۹۳، ۷۱).

- نقض حریم خصوصی

پیشگیری رشد مدار در پی کشف و شناسایی و خنثی کردن یا از بین بردن علل و عوامل جرم‌زا در محیط‌ها و نهادهایی است که فرد در آنها یا بوسیله آنها جامعه پذیر می‌گردد. یکی از این نهادها و عناصر و ارکان، نهاد خانواده میباشد. لذا مثلا اگر در مدرسه دانش آموزی با رفتاری نابهنجار مانند خشونت یا سرقت شناسایی شد. در مرحله بعد، پیشگیری رشد مدار می‌گوید که علل آن باید شناسایی شود لذا در اینجا مشاور و یا روانشناس مدرسه باید در مورد آن دانش آموز و خانواده وی تحقیق و بررسی نماید که طبیعتاً این امر به عقیده مستلزم رفتن به محیط زندگی وی و پرس و جو از دوستان و آشنایان و خانواده او می‌باشد که اگر مشخص شود که مشکل از یکی از اعضای خانواده می‌باشد. این امر مستلزم برقراری رابطه توسط مشاور و مددکار با خانواده اوست که این یعنی ورود به حریم خصوصی دیگران و کنکاش و بررسی در مسائل و روابط خانوادگی آنها و چگونگی افکار، عقاید و باورهای آنان در حالی که یکی از حقوق اولیه مهمی انسانها داشتن و حفظ حریم خصوصی می‌باشد (چاله چاله، ۱۳۸۷، ۱۷). همچنین برنامه‌های مدرسه مدار عموماً متمرکز بر حمایت از رشد شناختی کودکان و مهارت‌های اجتماعی آنها در حل مشکلات و کنترل خود در قبال جرایم هستند از همین رو کمتر خللی به حریم خصوصی آنان وارد می‌شود و چه بسا تاثیر بیشتری نیز داشته باشد (جربانی، هاشمی، ۱۳۸۸، ۷).

ماهیت و ارکان تشکیل دهنده پیشگیری اجتماعی مدار

بر اساس نظریه وفاق می‌توانیم بگوییم که حفظ فرهنگ نقش بسیار مهمی را در پیشگیری از جرم ایفا می‌نماید و چنانچه ساختار فرهنگی و به عبارتی ارزش‌ها و هنجارهای آن جامعه رو به نابودی و متلاشی شدن برود ما شاهد بروز جرم و بزه و رفتارهای منحرفانه در آن جامعه خواهیم بود زیرا این ارزش‌ها و هنجارها و اصول حاکم بر جامعه هستند که کیان آن اجتماع را حفظ کرده اند و زمانی که آنها با تعرض مواجه شوند و رو به اضمحلال روند یکی از ارکان و عناصر اصلی حفظ جامعه دچار تزلزل و مشکل گردیده است. بنابراین فرهنگ می‌تواند زمینه و بستر مناسبی برای پیشگیری از جرم باشد و تک تک افراد جامعه برای داشتن جامعه ای سالم و پاک و با حداقل میزان بزه و انحراف که نهایتاً منجر می‌گردد به ایجاد آرامش و امنیت و رشد و شکوفایی خودشان، باید تلاش و کوشش نمایند که اصول ارزش‌های جامعه را رعایت نمایند و به آن احترام بگذارند و آن را به درستی به فرزندان و نسل بعد از خود نیز منتقل نمایند (ستوده، ۱۳۸۶، ۴۸).

یکی دیگر از ارکان و عناصر سازنده پیشگیری اجتماعی جامعه محور عنصر و رکن اقتصاد می‌باشد. به جرأت می‌توانم بگویم که در همه جوامع یکی از علل و عوامل جرم جزا عامل اقتصاد و فقر و بیکاری و مشکلات ناشی از معیشت می‌باشد. دردین و آموزه‌های دینی نیز به نقش اقتصاد در جرم‌زایی و پیشگیری از آن اشاره شده است. فقر و مشکلات اقتصادی یکی از زمینه‌های بسیار مهم و مستعد برای کشانده شدن مردم جامعه به سوی ارتکاب جرم و بزه می‌باشد. زیرا یکی از نیازهای اولیه کلیه انسانها نیاز به خوراک، پوشاک و مسکن می‌باشد که برای سلامت و حفظ و بقاء انسان لازم و واجب می‌باشد. حال چنانچه افراد جامعه به هر دلیلی نتوانند از طریق راه‌های درست و سالم و قانونی این نیازهای خود را بر طرف نمایند رو به راه‌های غیر قانونی می‌آورند که این راهها جرم محسوب می‌گردد. می‌توانیم

بگوییم چنانچه فرد نتواند به هر علتی نیازهای اولیه خود را از راه‌های مشروع و قانونی تأمین نماید به ناچار رو به ارتکاب خالف و جرم می‌آورد زیرا برای ادامه حیات و زنده ماندن نیاز به تأمین واجبات اولیه مانند خوراک و پوشاک دارد. می‌توانیم بگوییم که در این زمینه جرم و جنایت ثمره و میوه فقر است (گسن، ۱۳۸۵، ۱۴۳-۱۴۵).

بنابراینچه گفته شد فقر و مسایل و مشکلات اقتصادی می‌تواند یکی از زمینه‌ها و بسترهای جرم در جامعه باشد که برای کاهش و یا در صورت توان برای از بین بردن آن باید تلاش نمود. علاوه بر این یکی از عناصر و ارکان تشکیل دهنده پیشگیری جامعه مدار عنصر اقتصاد می‌باشد که چنانچه دارای مشکل یا مشکلاتی باشد مسلماً به این نهاد صدمه و لطمه خواهد زد و این نهاد نمی‌تواند به اهداف پیشگیرانه خود در جامعه دست یابد. بنابراین برای کاهش آسیب‌های ناشی از فقر و مشکلات اقتصادی دولت مردان علاوه بر فرهنگ سازی و انجام کارها و برنامه‌های ارزشی در جامعه باید در جهت فقرزدایی و رفع مسایل و مشکلات اقتصادی، بیکاری و اشتغال زایی فعالیت نموده و برنامه‌های بلند مدت و زیربنایی در این خصوص انجام دهند.

- دولت

در همه جوامع دولت مردان و سردمداران اجتماع برای حفظ اجتماع و تأمین امنیت و آسایش افراد جامعه تدابیر و راهکارهای متعدد و متفاوت و مختلفی را برای مبارزه با جرم و انحراف بکار گرفته اند. زیرا یکی از حقوق که ملت و افراد جامعه دارند داشتن امنیت اعم از مالی، اقتصادی، اجتماعی، جسمی و... است. مفهوم امنیت مفهومی پیچیده‌ای است که تمامی ابعاد و محورهای زندگی انسان را دربرمی‌گیرد (پورباقرانی، ۱۳۸۷، ۲۳) که طبیعتاً وظیفه ایجاد و حفظ امنیت مردم جامعه به عهده نمایندگان آنان یعنی دولتمردان و سردمداران اجتماع میباشد، زیرا اگر در یک اجتماع امنیت در هر بعدی از آن وجود نداشته باشد یا ضعیف باشد موجب اختلال در رشد و توسعه آن کشور و اجتماع در ابعاد گوناگون خواهد شد زیرا دغدغه حفظ امنیت در محورهای مختلف اقتصادی، شغلی، بهداشتی و رفاهی و... دغدغه اصلی مردم میگردد و موجب می‌شود افراد جامعه بیشتر انرژی و امکانات و توان خود را صرف آن نمایند و نتیجه آن خواهد شد

پیشگیری از جرم، بر تلاش‌هایی با هدف کاهش جرم و ترس از جرم متمرکز شده است. اعتقاد بر این است که پیشگیری از جرم بخشی از یک مفهوم ارتقاء ایمنی در میان ساکنین است. از آنجائیکه دولت مردان کلیه ابزار و امکانات قانونی، حقوقی، قضائی، مالی و اجرایی و تبلیغاتی مورد اختیار دارند چنانچه وظیفه خود را به درستی انجام دهند می‌توان امیدوار بود که بزه و جرم و انحراف در جامعه کاهش یابد و بدین ترتیب امنیت مردم جامعه حفظ و حفاظت گردد.

چالش‌های حاکم بر پیشگیری رشد مدار از جرایم زیست محیطی

- دیر بازده بودن

یکی دیگر از چالش‌ها و مشکلات پیش روی پیشگیری اجتماعی جامعه محور به نظر بنده بلند مدت بودن و دیر بازده بودن این نوع پیشگیری می‌باشد یعنی هنگامی که ما از مرحله تئوری به مرحله عمل و اجرا رسیدیم و برنامه‌های این نوع پیشگیری را در جامعه هدف پیاده نمودیم نمی‌توانیم به زودی و در مدت زمان کوتاهی شاهد آثار و نتایج مثبت

آن که همان کاهش جرم، انحراف و اعمال بزهکارانه در جامعه است، باشیم. هدف پیشگیری اجتماعی این است که از طریق بهبود وضعیت اقتصادی، معیشتی، آموزشی، تربیتی و بالا بردن سطح فرهنگ، بهداشت و درمان عمومی، اشتغال زایی، مبارزه فقر بر روی فاکتورها و متغیرها و علل و عوامل جرم را در جامعه تأثیر گذارده و آن علل و عوامل را از بین ببرد و یا کاهش دهد.

لذا بر اساس تعریف و تحلیل و هدف پیشگیری رشد مدار می بینیم حوزه‌هایی که حیطه فعالیت این نوع پیشگیری می‌باشد عمدتاً جزء حوزه‌های زیر بنایی و اساسی (همچون آموزش، فرهنگ، اقتصاد) در هر جامعه محسوب می‌شوند که تأثیر گذاردن بر آنها و ایجاد تغییر در آن حوزه‌ها زمان بر و طولانی مدت خواهد بود مثلاً ایجاد تغییر در حوزه فرهنگی به نحوی که جامعه از نظر فرهنگی به سمت و سویی برود که رعایت اصول و هنجارهای حاکم بر آن برای مردم امری اساسی و ارزشی گردد و این امر در درون آنها نهادینه شود امری تدریجی و مستلزم گذر زمان است زیرا انجام امور تربیتی و آموزشی امری است که اندک اندک و تدریجاً صورت می‌گیرد وقتی که ما می‌خواهیم یک عمل یا عدم انجام یک عملدر فرد یک ارزش محسوب گردد و به عبارتی دیگر در او درونی گردد این امر مستلزم آموزش و تربیت است که آموزش و تربیت نیز مستلزم تداوم و تکرار است که این خود نیاز به بازه و پروسه زمانی تقریباً طولانی مدت دارد یعنی نتایج و آثار آن را ما در یک بازه زمانی کوتاه مدت مشاهده نخواهیم نمود. در هر حال دیر بازه بودن چالشی است که پیش روی این نوع پیشگیری است و ناشی از ذات و ماهیت پیشگیری جامعه مدار است کاری که دولتمردان و سیاست گذاران در این خصوص می‌توانند انجام دهند برای کمتر کردن اثرات این چالش این است که سعی نمایند با جدیت و پشتکار فراوان و به سرعت زیر ساخت‌ها و بسترهای الزم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... به طور کلی کلیه زمینه‌های الزم برای اجرایی شدن این نوع پیشگیری را در جامعه همسو و هم زمان با یکدیگر فراهم آورند و بعد از استارت اولیه وقفه و تعلل در انجام کار نداشته باشند و نیز پیگیری و نظارت الزم را داشته و سعی نمایند انجام و ایجاد زمینه‌ها و بسترها همسو و همگام با یکدیگر انجام شوند و سرعت لازم را نیز داشته باشند.

- مشخص نبودن وظایف و حدود اختیارات نهادهای متولی

همانگونه که قبلاً نیز گفته شد پیشگیری جامعه محور سعی دارد تا از طریق برنامه‌های آموزشی، فرهنگی، اقتصادی، تربیتی، افزایش سطح علمی و آگاهی‌های مردم جامعه، میزان ارتکاب جرم و بزه را در جامعه کاهش داده و کمرنگ نماید بنابراین در حله اول این امر نیاز به مطالعه و پژوهش و تحقیق و بررسی دارد که این امر نیز نیازمند اجرای درست و صحیح برنامه‌های پیشگیرانه نیازمند است که افراد متخصص و کارشناس در زمینه‌های مختلف می‌باشد این متخصصان و کارشناسان باید به ارائه رهنمودها و راه حل‌های لازم در این زمینه بپردازند اعم از فرهنگی، اجتماعی، جرم شناسی، قضائی، حقوقی، رفاهی، و... که این امر خود مستلزم درگیر شدن و دخیل شدن نهادها، ارگانها، سازمان‌ها و ادارات مختلف چه در زمینه پژوهشی و چه در زمینه اجرایی می‌باشد. برای اینکه این ارگانها و نهادها و ادارات بتوانند به هدف خود که کاهش علل و عوامل جرم را و نهایتاً کاهش جرم و بزه در جامعه می‌باشد دست پیدا نمایند باید برنامه و تکلیف هر کدام از آنها مشخص و معین باشد که این امر نیاز به مدیریت و برنامه‌ریزی برای هر کدام از آن نهادها دارد خصوصاً در کشور ایران که بنا به گفته ادارات و نهادها و ارگانهای متعدد و مختلفی بطور عام و خاص برای پیشگیری از جرم وجود دارد (ایران‌شاهی، ۱۳۸۹، ۶۳).

لذا تفکیک وظیفه‌ی نهادها و ارگان‌ها و سازمان‌های دخیل در امر پیشگیری جامعه محور امری است لازم و ضروری که باید توسط یک نهاد و ارگان بنا به تشخیص مسئولان کشور مشخص، معین و مدیریت گردد تا مشکلات پیش روی این نوع پیشگیری کمتر شود و بتوان امیدوار بود موثرتر خواهد بود در زمینه رسیدن به هدف خود که همانا شناخت و مقابله با عوامل جرم زا در جامعه و نهایتاً خنثی سازی و یا حداقل کاهش و کمرنگ کردن آن علل و نهایتاً کاهش میزان ارتکاب جرم و بزه در کشور می‌باشد.

نتیجه گیری

در واقع وظیفه پاسداری و حفاظت از محیط زیست برعهده همه مردم صرف نظر از نژاد و زبان و تابعیت و دین در هر زمان و هر مکان می‌باشد کشورهای مختلف نیز در زمینه‌ی حمایت از محیط زیست تدابیری اندیشیده و ضمانت اجرای مختلفی برای نقض قواعد و قوانین زیست محیطی قرار داده اند کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در قوانین و مقررات تدابیر مختلفی از اعم از حقوقی و کیفی پیش بینی کرده است اما متأسفانه توجه کمتری به بحث پیشگیری از آلودگی‌های محیط زیست و مسائل مرتبط با آن شده است. با پیشرفت بشر در علوم مختلف مانند جرم شناسی، جامعه شناسی و روانشناسی دیگر علوم، بشر علاوه بر شیوه واکنشی شیوه‌های دیگری را نیز برای مبارزه با بزه امتحان و اتخاذ نمود تا هزینه‌های کمتری بپردازد. یکی از این شیوه‌ها پیشگیری از جرم می‌باشد یعنی مانع شدن از بروز و ظهور جرم در جامعه. پیشگیری از جرم دارای انواعی می‌باشد که یکی از آنها پیشگیری اجتماعی است هدف پیشگیری اجتماعی خشکاندن علل و عوامل بروز و ظهور جرم در جامعه از طریق امور فرهنگی، آموزشی، تربیتی و اقتصادی می‌باشد. پیشگیری اجتماعی را می‌توان به دو شاخه پیشگیری اجتماعی رشد مدار زود رس و پیشگیری اجتماعی جامعه مدار جامعه محور تقسیم و تفکیک نمود. این نوع از پیشگیری بسیار جوان می‌باشد و در دهه‌های اخیر توسط جرم شناسان اروپایی و آمریکایی تأسیس گردیده است و در کشور ما سابقه چندانی ندارد.

پیشگیری رشد مدار سعی دارد تا در برهه‌های مختلف رشد جسمانی و فکری و روحی و روانی افراد خصوصاً کودکان و نوجوانان مداخله نموده و از طریق نهادینه کردن ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه آنها را جامعه پذیر نماید و بدین ترتیب مانع نقض ارزش‌ها و هنجارها و به عبارتی دیگر مانع ارتکاب اعمال منحرفانه و بزهکارانه توسط این گروه از افراد جامعه گردد.

پیشگیری رشد مدار از ارکان و عناصری تشکیل گردیده است که عبارتند از خانواده، مدرسه، گروه همسالان و رسانه خانواده یکی از نخستین و اولین اجتماعاتی است که کودک بعد از تولد در آن پای می‌گذارد و آداب و رسوم و هنجارها و ارزش‌ها را می‌آموزد. بنابر این خانواده و مدرسه نقش بسیار مهم و موثری در پیشگیری از جرم از طریق آموزش ارزش‌ها و اصول حاکم بر جامعه به فرزندان خود دارد همچنین کودکان چون در سنین الگو برداری هستند خیلی سریع از رفتار والدین و اعضای خانواده الگو برداری می‌نمایند لذا اگر خانواده یک خانواده در حفظ محیط زیست کوشا باشد می‌توان امید داشت که فرزند یا فرزندان این خانواده در راستای اصول حاکم بر جامعه، جامعه پذیر گردد و در آینده نیز احتمال ارتکاب جرایم و آلودگی زیست محیطی توسط وی کمتر خواهد بود اما چنانچه خانواده خود دارای مسائل و مشکلاتی باشد احتمال الگو گرفتن و تکرار شخص به مراتب بالا می‌رود. همچنین مدرسه و محیط‌های آموزشی نیز به عنوان مکانی شناخته می‌شود که اشخاص برخی الگوهای شخصیتی را از آنجا بدست می

آورند حال اگر در کتب آموزشی و کارگاه‌های مرتبط با حفظ و حمایت از محیط زیست و ارزش بالای آن در زندگی انسان‌ها به افراد آموخته شود بدون شک تاثیر زیادی بر پیشگیری از جرایم و آلودگی‌های زیست محیطی به همراه خواهد داشت.

منابع

کتب:

احمدزاده کرمانی، روح الله. (۱۳۹۰). بازانديشی در فرهنگ و رسانه. تهران: انتشارات چاپار
ایران‌شاهی، حمید، معظمی، شهلا. (۱۳۸۹). پیشگیری از وقوع جرم و نقش سازمان‌های مسئول در قوانین ایران. تهران: انتشارات جاودانه
(جنگل)

پوربافرانی، فاطمه. (۱۳۸۷). در مقالات برگزیده اولین همایش امنیت اجتماعی با رویکرد پیشگیری اجتماعی. تهیه و تنظیم/ معاونت
اجتماعی فرماندهی انتظامی استان قم. قم: انتشارات آیین احمد

پورهاشمی، سیدعباس، ارغند، بهاره. (۱۳۹۳). کلیات حقوق بین الملل محیط زیست. تهران: نشر دادگستر

جندلی، منون. (۱۳۹۳). در آمدی بر پیشگیری از جرم. مقدم ابراهیمی. تهران: انتشارات میزان

ستوده، هدایت الله. (۱۳۸۶). آسیب شناسی اجتماعی (جامعه شناسی انحرافات). تهران: انتشارات آوای نور

فتائی، ابراهیم. (۱۳۸۶). مقدمه ای بر شناخت محیط زیست. اردبیل: انتشارات مهد تمدن

قاسمی، ناصر. (۱۳۸۴). حقوق کیفری محیط زیست. تهران: انتشارات جمال الحق

گسن، ریموند. (۱۳۸۵). جرم شناسی نظری. مهدی کی نیا. تهران: انتشارات مجد

مشهدی، علی. (۱۳۸۹). ترمینولوژی حقوق محیط زیست. تهران: انتشارات خرسندی

مهدوی، محمود. (۱۳۹۰). پیشگیری از جرم (پیشگیری رشد مدار). تهران: انتشارات سمت

نیازپور، امیرحسین. (۱۳۸۷). بزهکاری به عادت: از علت شناسی تا پیشگیری. تهران: انتشارات فکرسازان

مقالات:

بهره مند، حمید، داودی، ذوالفقار. (۱۳۹۷). پیشگیری اجتماعی از جرایم امنیتی — سایبری، مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی،
دوره ۴۸، ش ۱، صفحات ۴۶-۲۷

جربانی، حمید، هاشمی، حمید. (۱۳۸۸). راهکارهای پیشگیری زودرس از جرایم اطفال، ارائه شده در مجموعه مقالات همایش علمی
کاربردی پیشگیری از وقوع جرم مشهد، صفحات ۱۵-۱

چاله چاله، فرشید. (۱۳۸۷). اصول و مبانی پیشگیری از جرم (قسمت اول)، ماهنامه دادرسی، سال دوازدهم، ش ۶۸، صفحات ۵۵-۴۵

شکریبگی، علیرضا، خوئینی، غفور. (۱۳۹۷). سیاست جنایی در پیشگیری اجتماعی ناظر به منابع طبیعی و اراضی ملی، مطالعات فقه و
حقوق اسلامی، سال ۱۰، ش ۱۹، صفحات ۲۱۸-۱۸۵

شهرام محمدی؛ طیبه بیژنی میرزا؛ مهدی حاتمی. (۱۳۹۷). نقش خانواده، مدرسه و رسانه در پیشگیری از وقوع جرم با تأکید بر معیارهای
بین المللی حاکم بر تعهد دولت‌ها در آموزش افراد، مجله ندریس پژوهی، دوره ۶، ش ۴ (۲ پیاپی)

متولی زاده نایینی، نفیسه. (۱۳۸۶). پیشگیری رشد مدار (زودرس)، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، ش ۲

لاتین:

کتب:

YOSHIDA, Mitsuhsa. (2011). Environmental Dispute Resolution System in Japan, Examiner
Environmental Dispute Coordination Commission, government of Japan.

Framework Convention for the Protection of the Marine Environment of the Caspian Sea. (2003).

Larsson, Marie Louise. (2009). Legal of the Environment and Environmental Damage". Estokholm
Institute of Law: Estokholm

Protocol on Preparedness, Response and Co-operation to Pollution Incidents.(2000).
MARPOL.Hazardous and Noxious Substances.
Regional Convention for the Conservation of the Red Sea and Gulf of Aden enviromnet(Jeda
Convention). (1982)

مقالات:

convention for the protection of the natural resources and Environment of the South Pacific Region
(the Noumea Convention). (1986). Secretariat of the Conference,Noumea۲۴.pp1-16
Redgwell, Catherine.(1992). Compensation for Oil Pollution Damage, Quantifying Environmental
Harm, Marine Policy, Elsevier, vol 16(2), pages 90-98
Rompanen, Seita,: “Reflection on Environmental Responsibility with emphasis on the Nord Stream
pipeline in the Baltic Sea Area”.(2010). -LL.M in ntural Raesources Law and International
Environmental.pp1-38
Springer, allen.(1977).Towards a meaningful concept of pollution in international law, International
and Comparative Law Quarterly, Vol26(no9). pp 531-557

سایت اینترنتی:

The Organisation for Economic Cooperation and Development(OECD), www.oecd.org/environment/